

ศึกษาวิเคราะห์พุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท*

AN ANALYTICAL STUDY ON METHOD OF PROPAGATION OF BUDDHISM AS APPEARED IN THE ATTHAKATHA DHAMMAPADA

พระมหาศักรย์ศรณ คุณปณโณ

PhraMaha Sakkasorn Kunapunyo

พระครูโฆสิตวัณนานุกูล

Phrakhrukositwattananukul

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Si Thammarat Campus, Thailand

สวัสดิ์ อโนทัย

Sawat Anothai

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

Saint John's University, Thailand

E-mail: lasawatt@stjohn.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาเกี่ยวกับพุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท 3) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้พุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอรรถกถาธรรมบทกับสังคมในปัจจุบัน และ 4) เพื่อศึกษารูปแบบและองค์ความรู้ใหม่จากพุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง แล้วนำมาเรียบเรียงบรรยายเป็นเชิงพรรณนา นำเสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและแก้ไขตามคำแนะนำ โดยใช้กระบวนการศึกษาเชิงวิเคราะห์ เพื่อนำไปสู่การบูรณาการและสร้างองค์ความรู้ใหม่

ผลการวิจัยพบว่า

1. พุทธวิธีการสอนเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา การเผยแผ่ธรรมในแต่ละครั้งต้องประกอบไปด้วยวิธีการทั้ง 4 ประการ ได้แก่ 1) สันตัสสนา 2) สมาทปนา 3) สมุตเตชชา และ 4) สัมปหังสนา

2. พุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท มี 3 เรื่อง คือ 1) คำสอนเรื่องความประพฤติที่เหมาะสม การสำรวมอินทรีย์ และการปฏิบัติเพื่อความเลื่อมใส

* Received 13 May 2019; Revised 27 June 2019; Accepted 29 June 2019.

ศรัทธาของมหาชน 2) คำสอนเกี่ยวกับการละสังโยชน์พบเพียง 8 ข้อ จากสังโยชน์ทั้งสิ้น 10 ข้อ คือ สกกายทิฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามฉันทะ ปฏิฆะ มานะ อุทธัจจะ และอวิชชา ไม่ปรากฏคำสอนที่เกี่ยวกับรูปปราคะ และอรุปราคะ และ 3) คำสอนที่เกี่ยวกับความไม่ประมาท

3. การประยุกต์ใช้พุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอรรถกถาธรรมบทกับสังคมในปัจจุบัน มี 4 เรื่อง ได้แก่ 1) คำสอนเรื่องกฎแห่งกรรม 2) คำสอนที่สอดคล้องกับหัวใจพระพุทธศาสนา 3) คำสอนเกี่ยวกับความประพฤติส่วนบุคคลกิจที่ตนพึงกระทำ และ 4) คำสอนเกี่ยวกับการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

4. รูปแบบและองค์ความรู้ใหม่จากพุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์อรรถกถา ได้แก่ พุทธวจนะ ปุจฉา-วิสัชนา และ การใช้สื่อทันกระแสโลก

คำสำคัญ: พุทธวิธี, การเผยแผ่, พระพุทธศาสนา, คัมภีร์อรรถกถาธรรมบท

ABSTRACT

This thesis's objectives are as follows: 1) To study the history and methods of propagating Buddhism. 2) To study the methods of propagating Buddhism in the "Atthakatha Dhammapada" scripture. 3) To study the applied method of propagating Buddhism for the "Atthakatha Dhammapada" in society at present. 4) To study the form and the new knowledge from the Buddhist way of propagating Buddhism in the "Atthakatha Dhammapada" scripture. and unstructured interview form. this research is a qualitative research by studying from the Theravada Buddhist Scripture that is the "Tripitaka", "Atthakayha", petition, and other scriptures. Then compiled into descriptive to propose experts for examined and corrected suggested by, using an analytical study process to contribute to the integration and creation of new knowledge.

The study found that:

1. Every time when the method propagating Buddhism must consist of 4 methods: 1) "Santasana" 2) "Samatapana" 3) "Samut Tachana" and 4) "Sampahangsana".

2. The method propagating Buddhism in the "Atthakatha Dhammapada" scripture have 3 topics: 1) Teachings on proper behavior, composition of body and practices for public faith. 2) Teachings about refrain "Sangyotch" that found only 8 items from the 10. That is "Sakka Kaysthiti", "Wijikitcha", "Siluppata Pramas", "Kama Chanta", "Patika" and 3) Teachings about negligence.

3. The method application of propagating Buddhism in the “Atthakatha Dhammapada” scripture with society at present has 4 topics: 1) Teachings about the law of Karma. 2) Teachings are consistent with the heart of Buddhism. 3) Teachings about personal conduct, activities that should act. And 4) Teachings about interaction with others. “Mana”, “Autthaja” and “Avitcha”. That does not appear “Roop Rakha” and “A-Roop Rakha”.

4. New forms and knowledge from the methods of propagating Buddhism in the “Atthakatha Dhammapada” scripture which is “Phutcha-Visaschana” and the use of media to catch up with the world.

Keywords: Method Buddhist, propagation, Buddhism, “Atthakatha Dhammapada” scripture

บทนำ

พระธรรมบท เป็นส่วนหนึ่งของคำสอนที่รวบรวมอยู่ในพระไตรปิฎกส่วนที่เรียกว่า พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ที่ว่าด้วยพระธรรมเทศนาทั่วไปมีประวัติและท้องเรื่องประกอบแบ่งออกเป็น 5 หมวดใหญ่ คือ ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย และขุททกนิกาย โดยพระธรรมบทปรากฏอยู่ในหมวดที่ 2 ของขุททกนิกาย ซึ่งมีอยู่ 15 เพราะเหตุที่พระธรรมบทเป็นส่วนหนึ่งของพระไตรปิฎก จึงถือได้ว่าพระธรรมบทนี้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลนั่นเอง พระธรรมบท แปลว่าบทแห่งธรรม คือ ธรรมภาษิตสั้น ๆ ประมาณ 300 หัวข้อ (สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, 2553) เป็นคัมภีร์ที่รวมพุทธภาษิตทั้งหลายซึ่งคัดมาจากคัมภีร์ต่าง ๆ แล้วนำมาแยกจัดเป็นหมวดหมู่ตามเนื้อหาของภาษิตนั้น ๆ ได้รับการยกย่องว่าเป็นวรรณคดีเอกของโลกและเป็นวรรณคดีพระพุทธศาสนาที่มีชื่อเสียงมายาวนาน มีการแปลออกเป็นภาษาต่าง ๆ หลายภาษา (ศักดิ์ศรี แยมันดดา, 2543) ประเทศลังกาใช้พระธรรมบทเป็น แบบเรียนสำหรับสามเณรก่อนจะได้อุปสมบท ดังนั้น จึงไม่มีพระสงฆ์รูปใดในลังกาที่ท่องจำพระธรรม-บทตั้งแต่ต้นจนจบไม่ได้ (Winternitz, Maurice, 1972) ในประเทศไทยก็ได้รับความนิยอย่างสูงเช่นกัน จะเห็นได้จากมีฉบับแปลหลายฉบับทั้งการแปลเฉพาะคาถา การแปลคาถาประกอบอรรถกถา และการแปลรูปแบบอื่น ๆ (ฉานิศ วงศ์สุวรรณ, 2556) พระธรรมบทเป็นคัมภีร์ที่มีเพียงคาถาสั้น ๆ เมื่อเวลาผ่านไปทำให้ตีความและเข้าใจได้ยาก จึงมีการแต่งอรรถกถาเพื่ออธิบายความในคาถานั้น เรียกว่า อรรถกถาธรรมบท หรืออัมมปัทฏกถา พระธรรมบทจึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา คัมภีร์หนึ่งซึ่งเชื่อกันว่าเป็นพระพุทธรพจน์ที่พระเถระจารย์นำมารวบรวมเรียบเรียงและแต่งอรรถกถาอธิบายเพิ่มเติมจากมุขปาฐะ และจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรสืบทอดแก่พุทธศาสนิกชนจนถึงปัจจุบัน

อรรถกถาธรรมบท คือ หนังสือที่แต่งขึ้นเป็นเรื่องราวเพื่ออธิบายพระธรรมบทที่เป็นคาถา ในหมวดต่าง ๆ โดยเรื่องราวที่อธิบายคาถาพระธรรมบทดังกล่าว มีทั้งเรื่องที่เป็นพระชาติ

ปัจจุบันของพระพุทธเจ้า เรื่องที่เป็นอดีตชาติของพระพุทธเจ้าหรือชาดกและเรื่องของพระสาวก เรื่องทั้งหมดนี้แบ่งออกเป็น 26 วรรค แต่ละวรรคจะมีจำนวนอรรถกถาเพื่ออธิบายและขยายความคาถาพระธรรม-บทไม่เท่ากัน วรรคละประมาณ 8-14 เรื่อง มีเพียงวรรคเดียวที่มีจำนวนอรรถกถามาก ต่างกับวรรคอื่น ๆ คือ 39 เรื่อง รวมมีอรรถกถาทั้งสิ้น 302 เรื่อง อรรถกถาธรรมบทมีทั้งคาถาและเรื่องราวที่แต่งเป็นร้อยแก้วขยายความที่เป็นเรื่องของพระพุทธเจ้าและพระสาวกนั้น เมื่อนำมาพิจารณาประกอบกับวัตถุประสงค์ของเรื่องที่มีสอนคนให้ ประพฤติดีแล้ว จึงสามารถจัดให้อรรถกถาธรรมบทเป็น “วรรณกรรมคำสอน” ได้ อรรถกถาธรรมบทเป็นคัมภีร์ที่แสดงหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งไม่ได้มีเพียงคาถาหรือหลักธรรมคำสั่งสอนเท่านั้น แต่ยังปรากฏเรื่องเล่าที่มีการยกอุทาหรณ์มาอ้างอิงใช้รูปแบบการเล่าเรื่องเพื่อให้เกิดความเพลิดเพลิน คือ มีการใช้เรื่องราวทำนองนิทานที่มีเหตุการณ์และพฤติกรรมของบุคคลเพื่อแสดงเป็นตัวอย่งให้เห็นจริง ขณะเดียวกันก็ให้ความเพลิดเพลินใจที่สอดคล้องกับลักษณะของวรรณกรรมคำสอน

การที่พระเถรอาจารย์รวบรวมพระธรรมบทซึ่งเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้ ต่อมาได้ นำมาเป็นแบบเรียนของสามเณรในลังกา แสดงให้เห็นว่าคำสอนในพระธรรมบทมีความสำคัญที่ พระสงฆ์จะต้องเรียนรู้และท่องจำนำมาสอนในหมู่พระสงฆ์ด้วยกันเองและถ่ายทอดแก่ ประชาชน ซึ่งรวมถึงคณะสงฆ์ไทยที่ได้นำอรรถกถาธรรมบทมาใช้เป็นหลักสูตรการสอนภาษา บาลีสำหรับภิกษุสามเณรตั้งแต่ชั้นเปรียญ 1-2 ถึงเปรียญ 6 (อาบรามส์ เอ็มเอช, 2552) ซึ่ง เนื้อความในคำนำของหนังสือพระอัมมปทัฏฐกถาแปลของคณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์กล่าวว่า “เฉพาะหนังสืออัมมปทัฏฐกถาก็นับว่าเป็น หนังสือสำคัญเรื่องหนึ่ง เพราะใช้เป็นหลักสูตรเปรียญธรรมประโยค 3 ผู้ศึกษาบาลีเมื่อเรียนบาลี ไวยากรณ์จบแล้ว ก็เริ่มเรียนหนังสือนี้เป็นลำดับต่อไป” (พระมหาสำเนียง ปสาโท, 2555) เพราะโดยเนื้อหาแล้วอรรถกถาธรรมบทมีลักษณะตรงตามที่พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมกล่าว ไว้ว่า “วรรณกรรมคำสอน (Didactic Literature) ได้แก่ งานวรรณกรรมที่มุ่งอธิบายความรู้ สาขาต่าง ๆ ที่เป็นด้านทฤษฎี ศีลธรรม และด้านปฏิบัติ มิฉะนั้นก็นำเอาหัวข้อในเรื่องศีลธรรม ศาสนา หรือปรัชญา หรือลัทธิ มากกล่าวในรูปแบบที่จะให้ความประทับใจและชักจูงใจหรือโน้ป ระเภทบันเทิงคดี วรรณกรรมประเภทนี้ต่างกับวรรณกรรมที่เกิดจากจินตนาการจริง ๆ ซึ่งนำ เนื้อหา มาจัดระเบียบกันเข้า เพื่อให้ความสนใจและความเพลิดเพลินทางสุนทรียภาพ วรรณกรรมประเภทนี้ส่วนใหญ่อธิบายวิทยาการหรือศิลปะสาขาใดสาขาหนึ่ง มิฉะนั้นก็ให้ เหตุผลเกี่ยวกับลัทธิโดยยกข้อพิสูจน์หรืออุทาหรณ์มาอ้างอิง อย่างไรก็ตาม วรรณกรรมคำสอนอาจ นำหลักเกณฑ์และวิธีการของวรรณกรรมจินตนาการมาใช้ โดยใช้รูปแบบการเล่าเรื่องหรือ รูปแบบบทละครเพื่อให้เกิดความเพลิดเพลินทางสุนทรียภาพและเพื่อเพิ่มความสนใจ” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2553) จึงแสดงให้เห็นบทบาทของอรรถกถาธรรมบทในฐานะ วรรณกรรมคำสอนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น หลักคำสอนที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบทจึงเป็นคำสอน

สำคัญในพระพุทธศาสนา อรรถกถาธรรมบทที่ประกอบด้วยเรื่องเล่านั้นก็เป็นการขยายความคำสอนในพระธรรมบทซึ่งเป็นคาถาสั้น ๆ ให้มีความเป็นรูปธรรม ซึ่งมีส่วนทำให้เข้าใจคำสอนนั้นมากยิ่งขึ้น และคำสอนก็ยังสามารถนำมาปรับใช้ได้ในปัจจุบัน

จากความสำคัญของอรรถกถาธรรมบทที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่าพระธรรมบทมีความสำคัญในฐานะเป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่สืบทอดมาถึงปัจจุบัน เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าที่พระเถรอาจารย์รวบรวมขึ้นและแต่งอรรถกถาเพิ่มเติมเพื่อให้มีเรื่องราวอันเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนตามคาถาที่เชื่อว่าเป็นพุทธพจน์ และกลายมาเป็นวรรณกรรมคำสอนที่สำคัญของไทยโดยใช้เป็นแบบเรียนตามหลักสูตรเปรียญธรรมของคณะสงฆ์ไทย ซึ่งน่าเชื่อว่าพระสงฆ์จะได้รับอิทธิพลของคำสอนต่าง ๆ ในอรรถกถาธรรมบท ทำให้ผู้เขียนวิทยานิพนธ์สนใจศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบทในฐานะคำสอนที่เผยแผ่ในด้านระเบียบของการเล่าเรื่องและแนวคำสอนว่ามีการเน้นคำสอนในด้านใด อย่างไร โดยศึกษาจากหนังสือพระธัมมปทัฏฐกถาแปลภาค 1 - 8 ของคณะกรรมการแผนกตำรากรมการศาสนา มหาวิทยาลัย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาเกี่ยวกับพุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท
3. เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้พุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอรรถกถาธรรมบทกับสังคมในปัจจุบัน
4. เพื่อศึกษารูปแบบและองค์ความรู้ใหม่จากพุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์พุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท ใช้วิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยในแต่ละขั้นตอนของการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ด้านขอบเขต
 - 1.1 ด้านผู้ให้ข้อมูล (Key Information) การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบไม่มีโครงสร้าง เพื่อศึกษาข้อมูลพุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท โดยคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive selection) ซึ่งเป็นตัวแทนของพระสงฆ์ที่มีประสบการณ์การเผยแผ่มากกว่า 10 ปี จำนวน 5 ท่าน
 - 1.2 ด้านเนื้อหา ได้แก่ ศึกษาเอกสารปฐมภูมิ คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยปี 2539 และข้อมูลทุติยภูมิ คือ อรรถกถา หนังสือเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 1.3 ด้านสถานที่ คือ วัดในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. ด้านเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง
3. ด้านการเก็บข้อมูล คือ ผู้วิจัยเก็บแบบสัมภาษณ์ด้วยตนเอง
4. ด้านการวิเคราะห์ข้อมูล คือ วิธีการวิจัยแบบวิภาษวิธี (dialectic method) และแบบมีการหาเหตุผลด้วยการใช้วิจารณ์ญาณ (discursive method) ภายใต้กระบวนการศึกษาเชิงวิเคราะห์ วิจัยและวิธาน เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่และรูปแบบความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธ

ผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาความเป็นมาเกี่ยวกับพุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ก็ได้ทรงแสดงพระธรรมจักกัปปวัตตน-สูตร ซึ่งเป็นพระธรรมเทศนาถ้อยคำแรกโปรดปัญจวัคคีย์ นับว่าเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปพร้อมกันอีกด้วย และในครั้งที่พระองค์ทรงส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนาในครั้งแรกด้วยพระดำรัสว่า “ให้ภิกษุทั้งหลายจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ แสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิงครบถ้วน แม้พระองค์ก็เสด็จไปยังตำบลอรุเวลาเสนาในคัมภีร์เพื่อแสดงธรรม” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาโดยตลอด ก็ด้วยพุทธวิธีการสอนอันเนื่องมาจากพระบุคลิกภาพอันหาที่เปรียบมิได้ขององค์พระพุทธเจ้า ตลอดจนในหมู่เริยะสาวกทั้งหลายที่พากันเสียสละตามแบบอย่างขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แยกย้ายไปเผยแผ่พุทธธรรมตามหมู่บ้านและชุมชนต่าง ๆ จนประชาชนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาเปลี่ยนมานับถือและปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนของพระองค์ได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งพุทธวิธีการสอนเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา การเผยแผ่ธรรมในแต่ละครั้งต้องประกอบไปด้วยวิธีการทั้ง 4 ประการ ได้แก่ 1) สันทัสนา 2) สมาทปนา 3) สมุตเตชนา และ 4) สัมปหังสนา

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาพุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท พบว่า อรรถกถาธรรมบทที่ใช้เป็นหลักธรรมคำสอนที่สำคัญ ที่เห็นได้ชัดที่สุด คือ การใช้เป็นแบบเรียนของพระภิกษุ-สามเณร ตั้งแต่เปรียญธรรม 1 ถึงเปรียญธรรม 6 แสดงให้เห็นว่าหลักคำสอนในอรรถกถาธรรมบทเป็นพื้นฐานคำสอนในพระพุทธศาสนา พระภิกษุสงฆ์ในฐานะผู้นำแนวทางที่ถูกต้องจะต้องศึกษาตั้งแต่เริ่มต้นและต้องศึกษาจนเชี่ยวชาญ เพราะสุดท้ายแล้วพระภิกษุสงฆ์จะต้องนำหลักคำสอนเหล่านั้นมาเผยแผ่แก่ประชาชน คนทั่วไป ซึ่งในพุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท มี 3 เรื่อง คือ 1) คำสอนเรื่องความประพฤติที่เหมาะสม การสำรวมอินทรีย์ และการปฏิบัติเพื่อความเลื่อมใสศรัทธาของมหาชน 2)

คำสอนเกี่ยวกับการละสังโยชน์พบเพียง 8 ข้อ จากสังโยชน์ทั้งสิ้น 10 ข้อ คือ สักกายทิฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามฉันทะ ปฏิฆะ มานะ อุทธัจจะ และอวิชชา ไม่ปรากฏคำสอนที่เกี่ยวกับรูปราคะ และอรูปราคะ และ 3) คำสอนที่เกี่ยวกับความไม่ประมาท

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้พุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอรรถกถาธรรมบทกับสังคมในปัจจุบัน พบว่า การประยุกต์ใช้พุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอรรถกถาธรรมบทกับสังคมในปัจจุบัน คือ บุคคลในสังคมต้องมีความรู้จักพอประมาณ พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้แก่ภิกษุว่า ภิกษุควรรู้จักประมาณในการรับและการบริโภค ในที่นี้ก็เพื่อให้ภิกษุนั้นเป็นผู้พอใจตามที่ตนมีตนได้ ก็เพื่อเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต พระพุทธศาสนาได้แสดงหลักการสำหรับเป็นกรอบในการรับและการใช้จ่ายไม่ว่าจะเป็นแบบเข้มข้น หรือ แบบอ่อนปรน พระพุทธศาสนาสอนให้คนรู้จักในการรับและการใช้จ่ายนั้น ก็เพื่อให้คนเหล่านั้นพ้นทุกข์ มีคนจำนวนมากที่เข้าถึงได้ (โลกุตตระสุข) แต่ก็มีคนจำนวนมากเช่นเดียวกันที่พอใจที่จะใช้ชีวิตแบบชาวโลก โดยแสวงหาความสุขในโลกและยินดีที่ได้รับความสุขที่แฝงอยู่ในสุขแบบโลก (โลกียะสุข) พระพุทธศาสนาในปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนการสอนไปจากอดีตที่มุ่งสอนให้หลุดพ้นเข้านิพพาน แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่า พระพุทธศาสนาไม่สอนให้คนหลุดพ้นเข้าสู่นิพพาน พระพุทธศาสนายังมุ่งสอนให้คนหลุดพ้นเข้าสู่นิพพานเหมือนเดิม เพียงแต่นำคำสอนมาประยุกต์ใช้ให้เกิดการสร้างสรรคคนให้เป็นคนดีเพื่อความสงบสุขของสังคม และความสงบใจให้เป็น พื้นฐานให้กับบุคคลก่อน ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะสถานการณ์ทางโลกได้เปลี่ยนไป วิถีชีวิตของคนในสังคมก็เปลี่ยนไป ดังนั้น จุดหมายหลักของพระพุทธศาสนานั้นก็ยังสอนเพื่อให้คนพ้นทุกข์ คือ เข้าสู่นิพพานเป็นจุดสูงสุดและพ้นทุกข์กับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปของจริยธรรมแบบโลกปัจจุบัน การแสวงหาปัจจัยให้พอแก่ความต้องการของชีวิต หรือมีวัตถุพร้อมบริบูรณ์ก็ตาม มิใช่เป็นจุดหมายในตัวของมันเอง เพราะมันเป็นเพียงขั้นศีล เป็นเพียงวิธีการขั้นตอนหนึ่งสำหรับช่วยให้ก้าวต่อไปสู่จุดหมายที่สูงกว่า คือ เป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ความมีชีวิตที่ดีงามและการประสพสุขที่ประณีต ยิ่งขึ้นไปไม่ได้มีกันทุกคน ซึ่งการประยุกต์ใช้พุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอรรถกถาธรรมบทกับสังคมในปัจจุบัน มี 4 เรื่อง ได้แก่ 1) คำสอนเรื่องกฎแห่งกรรม 2) คำสอนที่สอดคล้องกับหัวใจพระพุทธศาสนา 3) คำสอนเกี่ยวกับความประพฤติด่วนบุคคลกิจที่ตนพึงกระทำ และ 4) คำสอนเกี่ยวกับการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 เพื่อศึกษารูปแบบและองค์ความรู้ใหม่จากพุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท พบว่า พุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้านั้น พระองค์ทรงใช้รูปแบบที่ต่างกัน เพื่อความสะดวกต่อการทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการสอนพุทธธรรมของพระองค์ เบื้องต้นได้ทรงกำหนดรู้จากตัวของบุคคลที่กำลังรับฟังการสอน ถ้าหากว่าบุคคลมีระดับสติปัญญาน้อย พระองค์ก็จะใช้วิธีสอนธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง ถ้าผู้มีสติปัญญาแก่กล้าแล้วก็จะปรับใช้อีกวิธี เพื่อประโยชน์แก่การเผยแผ่

พระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคง และวางรากฐานแก่พระสาวกได้เป็นแนวทางในการประกาศ สัทธิธรรมของพระองค์ ซึ่งได้รูปแบบและองค์ความรู้ใหม่จากพุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในคัมภีร์อรรถกถา ได้แก่ พุทธวจนะ ปุจฉา-วิสัชนา และการใช้สื่อทันกระแสโลก

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์พุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์ อรรถกถาธรรมบท พบประเด็นสำคัญสามารถนำมาอภิปรายผล คือ

1. ความเป็นมาเกี่ยวกับพุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ไม่พบงานวิจัยที่สามารถเปรียบเทียบกันได้โดยตรง แต่มีงานวิจัยที่ใกล้เคียงกัน คือ งานวิจัยของ พระศรีพัชโรดม (ลักษณะ กิตติ ญาโณ) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมไทย (พระศรีพัชโรดม (ลักษณะ กิตติ ญาโณ), 2560) กล่าวว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยในอดีต ซึ่งมีการเผยแผ่เน้นการตราพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์และการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ไม่ได้เอื้ออำนวยต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เท่าที่ควรจะเป็น กลับส่งผลกระทบต่อรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน เนื่องจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับงานคณะสงฆ์อีก 5 ประเภท คือ 1) การปกครอง 2) การศาสนศึกษา 3) การศึกษาสงเคราะห์ 4) การสาธารณูปการ และ 5) การสาธารณสงเคราะห์ สภาพปัญหาที่พบซึ่งเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมไทย คือ 1) ปัญหาศาสนนโยบายด้านการบริหาร 2) ปัญหาการพัฒนาศาสนบุคคล 3) ปัญหาการบูรณาการองค์ประกอบศาสนา และ 4) ปัญหาความเป็นเอกภาพของกิจกรรม

2. พุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท ไม่พบงานวิจัยที่สามารถเปรียบเทียบกันได้โดยตรง แต่มีงานวิจัยที่ใกล้เคียงกัน คือ งานวิจัยของ พระศรีพัชโรดม (ลักษณะ กิตติ ญาโณ) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมไทย (พระศรีพัชโรดม (ลักษณะ กิตติ ญาโณ), 2560) กล่าวว่า พระสงฆ์ในสังคมไทยสามารถนำเอาหลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าไปปรับหรือพัฒนาเป็นรูปแบบการเผยแผ่ได้ ซึ่งหลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในครั้งนั้น มีรูปแบบและยุทธศาสตร์การเผยแผ่แตกต่างกันออกไป เช่น ครั้งแรก ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน คือ การส่งพระอรหันต์ 60 รูป ออกไปประกาศพระพุทธศาสนา (พรหมจรรย์) โดยรูปแบบ คือ ทำงานแบบปัจเจก มีเป้าหมายที่ประโยชน์ ความสุข ความเกื้อกูลแก่ประชาชนหมู่มาก ครั้งที่ 2 ณ วัดเวฬุวัน พระพุทธองค์แสดง โอวาทปาติโมกข์ในที่ประชุมพระอรหันต์ 1,250 รูป โดยทรงกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย เกณฑ์ประเมินผลการเผยแผ่ รวมถึงการบำเพ็ญพุทธกิจหรือการทรงงานของพระพุทธองค์ที่มุ่งประโยชน์ 3 ประการ คือ จริยาที่เกิดประโยชน์ต่อชาวโลก (โลกัตถจริยา) ประโยชน์ต่อคณาญาติ (ญาติัตถจริยา) และ

ประโยชน์ต่อความเป็นพระพุทธเจ้า (พุทธัตถจริยา) ซึ่งสามารถนำไปพัฒนา เป็นรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมไทยได้จริง

3. การประยุกต์ใช้พุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอรรถกถาธรรมบทกับสังคมในปัจจุบัน ไม่พบงานวิจัยที่สามารถเปรียบเทียบกันได้โดยตรง แต่มีงานวิจัยที่ใกล้เคียงกัน คือ งานวิจัยของ พระศรีพัชโรดม (ลักษณะ กิตติ ญาโณ) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมไทย (พระศรีพัชโรดม (ลักษณะ กิตติ ญาโณ), 2560) กล่าวว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมไทยสามารถพัฒนาได้ใน 4 รูปแบบ ได้แก่ 1) รูปแบบการเผยแผ่ด้านศาสนโยบายการบริหาร เพื่อแก้ปัญหาศาสนโยบายด้านการบริหาร ด้วยการวางแผนอย่างที่พระพุทธองค์จะส่งพระอรหันต์ 60 รูป ออกไปประกาศพระศาสนาโดยให้ไปรูปเดียว เพราะเป็นแนวทางที่จะสามารถนำไปสู่การปรับแก้ พ.ร.บ.คณะสงฆ์ และมอบอำนาจให้พระสงฆ์บริหารปกครองกันตามธรรมวินัย 2) รูปแบบการเผยแผ่ด้านศาสนบุคคล เพื่อแก้ปัญหาด้านการพัฒนาศาสนบุคคลให้เป็นระบบและมีประสิทธิภาพประสิทธิผลอย่างที่พระพุทธองค์แสดงโอวาทปาติโมกข์ในที่ประชุมพระอรหันต์ 1,250 รูป โดยทรงกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย เกณฑ์ประเมินผลการเผยแผ่ 3) รูปแบบการเผยแผ่ด้านการบูรณาการองค์ประกอบศาสนา ต้องบูรณาการทั้ง 5 ด้าน คือ พระศาสดา ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนสถานหรือศาสน วัตถุและศาสนพิธีให้เชื่อมโยงถึงกันอย่างที่พระพุทธองค์การบำเพ็ญพุทธกิจหรือการทรงงานของพระพุทธองค์ที่มุ่งประโยชน์ 3 ประการ คือ จริยาที่เกิดประโยชน์ต่อชาวโลก (โลกัตถจริยา) ประโยชน์ต่อคณาญาติ (ญาติัตถจริยา) และประโยชน์ต่อความเป็นพระพุทธเจ้า (พุทธัตถจริยา) และ 4) รูปแบบการเผยแผ่ด้านความเป็นเอกภาพของกิจกรรมต้องยึดหลักการและวิธีการของพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่างในการเผยแผ่ เช่น การสอนสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานโดย มีหลักการวิธีการตามแนวมหาสติปัฏฐานสูตร เป็นต้น ให้เป็นไปแนวทางเดียวกัน

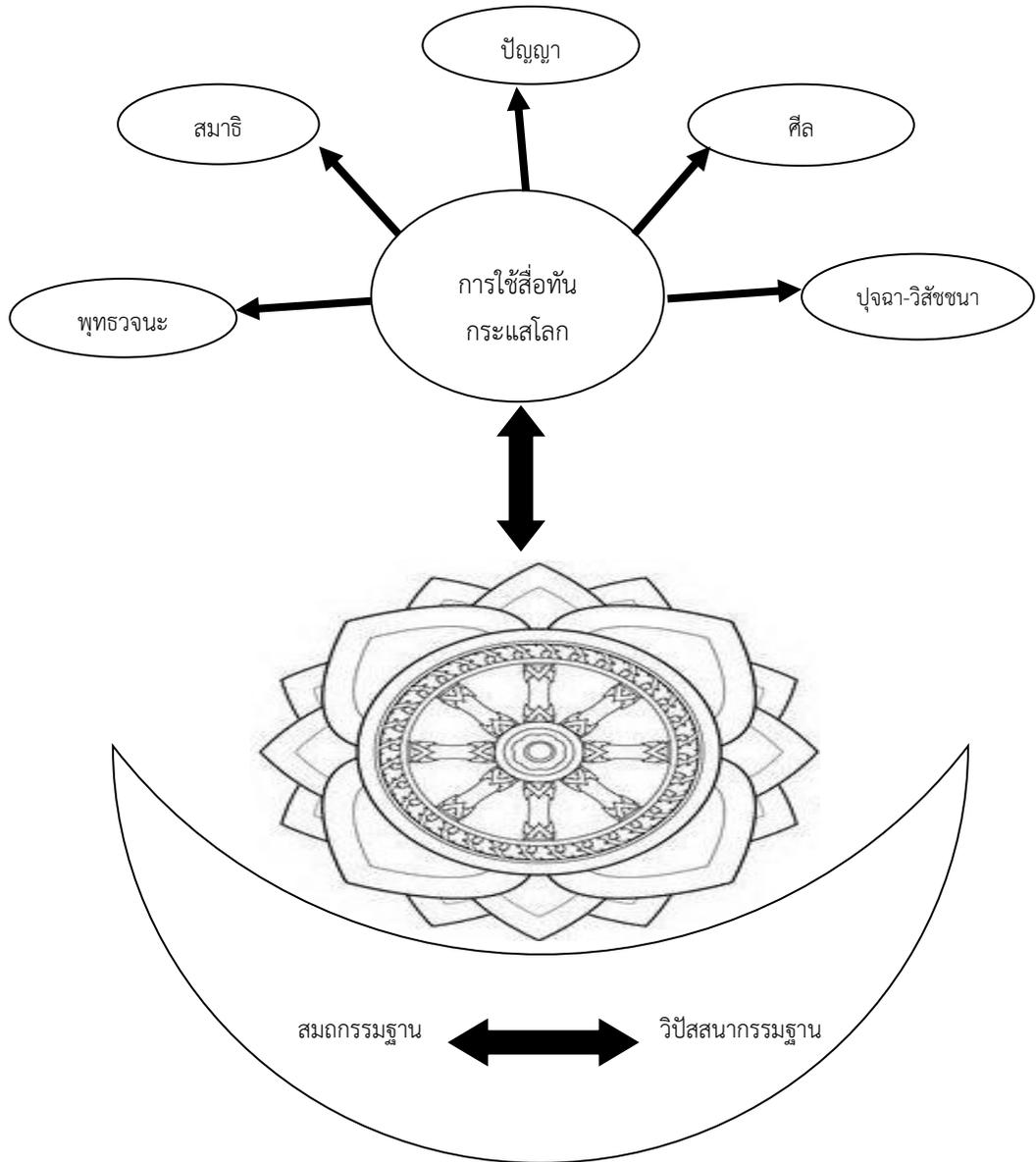
4. รูปแบบและองค์ความรู้ใหม่จากพุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท ไม่พบงานวิจัยที่สามารถเปรียบเทียบกันได้โดยตรง แต่มีงานที่ศึกษาใกล้เคียงกัน คือ งานวิจัยของ พระครูโอภาสธรรมพิทักษ์ (เสียม เงามาม) ได้ศึกษาเรื่อง ศึกษาหลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) (พระครูโอภาสธรรมพิทักษ์ (เสียม เงามาม), 2554) กล่าวว่า ความเป็นนักเผยแผ่พุทธธรรมต้องมีความรู้ลึกซึ้งในสิ่งที่สอนใช้รูปแบบและแนวทางการสอนให้ประจักษ์ และต้องมีบทบาทในกิจการคณะสงฆ์ทั้งการปกครอง การศาสนศึกษา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ การเผยแผ่ในลักษณะของการ ประยุกต์ให้สอดคล้องวิทยาการสมัยใหม่ ดังนั้น ควรปรับเปลี่ยนด้านการบูรณาการองค์ประกอบศาสนาในรูปแบบการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา เช่น การสร้างวัดเป็นอารามมุ่งให้ใช้ธรรมชาติที่มีอยู่แล้วให้เกิดประโยชน์ เป็นต้น ต้องมีการประชาสัมพันธ์ โปร่งใส ตรวจสอบได้ ให้ถูกต้อง ซึ่งสามารถบูรณาการสิ่งที่มีอยู่ทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อ

ใช้พื้นที่บริเวณวัดอบรมปลูกฝังวิถีชีวิตวิถีธรรมแก่ผู้เข้าไปในวัด และใช้เป็นสื่อการสอนธรรมะ เพื่อเชื่อมโยงถึงพระศาสนา ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนพิธี รวมถึงศาสนวัตถุต่าง ๆ ได้ดีกว่า ศาสนวัตถุต้องสอดคล้องกับหลักธรรมมีปริศนาธรรมเพื่อบูรณาการเป็นสื่อในการสอนธรรมได้ และอีกประการหนึ่งปัญหาความเป็นเอกภาพของกิจกรรมการเผยแผ่ พระสงฆ์ในสังคมไทยมีการปฏิบัติกรรมฐานทั้ง 2 สาย โดยแต่ละสายก็มุ่งสืบทอดแนวทางตนเอง หรือเน้นไปคนละทาง ไม่ได้มาประชุมปรึกษาหารือกัน ต่างคนต่างทำและกิจกรรมที่จัดขึ้นก็ไม่ได้มุ่งธรรมนิยมเท่าที่ควรจะเป็น แต่กลับไปโดดเด่นในด้านทุนนิยมและกิจกรรมที่จัดก็มีการบูรณาการองค์ประกอบศาสนาและประเด็นที่เป็นปัญหาในสังคมไทยน้อยไป รวมถึงนโยบายในการเผยแผ่ที่ดีไม่ได้ทำต่อเนื่อง นอกจากนี้ ควรปรับความเป็นเอกภาพของกิจกรรมมาเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หรือพัฒนาเป็นรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยใช้สมถกรรมฐาน และ วิปัสสนากรรมฐาน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ซึ่งมีหลักการและวิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าสอนเป็นแบบอย่างไว้แล้วมาดำเนินการ เพราะสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานไม่ใช่เป็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือของวัดใด วัดหนึ่ง มีสถานะที่เป็นเอกภาพอยู่แล้ว พระสงฆ์ผู้จะเป็นนักเผยแผ่จะต้องเป็นเอกภาพร่วมกันก่อนเผยแผ่หรือสอนกรรมฐานต้องใช้หลักอปริหานิยธรรม คือ มาประชุมกันเป็นประจำก่อนก็จะช่วยให้การทำงานเผยแผ่มีความเป็นเอกภาพ หรือมีกิจกรรมที่ตั้งขึ้นให้มีบทบาทในการส่งเสริม และปกป้องพระพุทธศาสนา ประสานงานกับองค์กรพุทธ เผยแผ่ธรรมสื่อสารกับประชาชนสนับสนุนกิจการคณะสงฆ์บำเพ็ญสาธารณสงเคราะห์ สนับสนุนงานแก่ชาวพุทธทั้งหลายโดยเป็นตัวแทนของชาวพุทธ

องค์ความรู้ใหม่

สรุป

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สรุปได้ว่า การอุบัติบังเกิดของพระพุทธศาสนาเป็นการอุบัติในรูปแบบที่แปลกกว่าศาสนาอื่นในอดีตเพราะไม่อิงอาศัยการสร้าง การบันดาลจากปัจจัยภายนอก แต่เป็นเรื่องของความเพียรพยายามที่ถูกทาง สิ่งที่มีอำนาจอิทธิพลในการเป็นพระพุทธเจ้าจึงมีเพียงบารมีธรรม คือคุณความดีที่องค์พระศาสดาได้สร้างสมอบรมมาในชาติต่าง ๆ จนบารมีเต็มบริบูรณ์ ใช้ความเพียรพยายามค้นคว้าสังขธรรมในปัจจุบันจนได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาของมนุษย์ โดยมนุษย์ เพื่อมนุษย์โดยแท้ (พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), 2552) พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้วได้ทรงดำริว่า จะเผยแผ่หลักธรรมเพื่อจะสั่งสอนเวไนยสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์ เริ่มต้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยทรงคิดถึงปัญจวัคคีย์ที่เคยได้อุปปฏิฐากเมื่อครั้งทรงบำเพ็ญทุกข์กริยาในการค้นหาสังขธรรมในครั้งเริ่มต้น แต่การบำเพ็ญทุกข์กริยาไม่ใช่แนวทางแห่งความพ้นทุกข์ จึงได้เปลี่ยนวิธีการใหม่เป็นเหตุให้ปัญจวัคคีย์จากไป เมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้แล้วจึงคิดเดินทางเพื่อไปโปรดปัญจวัคคีย์ที่ปอิสิปตมฤคทายวัน ทรงได้แสดงพระปฐมเทศนาชื่อว่า “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” โปรดปัญจวัคคีย์ทำให้พระโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมแล้วได้ทูลขออุปสมบทเป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา พระศาสดาได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังที่ต่าง ๆ เมื่อมีพระอรหันต์สาวกจำนวน 60 องค์ พระพุทธองค์เห็นสมควรแล้วที่จะส่งพระสาวกเหล่านั้นไปประกาศพระพุทธศาสนาให้แผ่ขยายไปเพื่อปลดทุกข์ของชาวโลก จึงมีรับสั่งกับพระสาวกเหล่านั้นว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์แก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธ์บริบูรณ์ครบครัน สัตว์ทั้งหลายมีอุลิสันน้อยมีอยู่ยอมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราจะไปยังตำบล อรุณเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม” ธรรมะของพระพุทธเจ้า งดงามในเบื้องต้น คือ ชี้นำให้เราเดินไปได้ งดงามในท่ามกลาง คือ มีเหตุมีผลสมบูรณ์อย่างถูกอย่างนี้ผิด พิสูจน์ได้ด้วยตนเองอยู่ตลอดเวลา งดงามในที่สุด คือ เราละกิเลสได้จริง ๆ ความทุกข์ตกหายไปได้จริง ๆ เป็นลำดับไป

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 สรุปได้ว่า พุทธวิธีการสอนเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เพื่อปลดเปลื้องความเขลาหรือความมืดมัว เพื่อปลดเปลื้องความประมาท เพื่อปลดเปลื้องความเกียจคร้าน และเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติ การเผยแผ่ธรรมในแต่ละครั้งต้องประกอบไปด้วยวิธีการทั้ง 4 ประการ คือ ชี้นำให้ชัด ชวนให้ปฏิบัติ รั้งให้กล้า ปลุกให้รำเริง หรือ แจ่มแจ้ง จูงใจ แกล้งกล้า รั้งเริง ดังต่อไปนี้

1. สันทสสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปคูให้เห็นกับตา

2. สมาทปนา ชักจูงใจให้เห็นจริง ให้คล้อยตามจนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติได้

3. สมุตเตชนา รั้งใจให้แก่วก้า บังเกิดกำลั้งใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จลงได้ไม่หวั่นต่อความเหน้อยยาก

4. สัมปหังสนา ซโลมใจให้เข้มซึ้น รั้งเริงเบิกบานฟ้งไม่เปื้อและเปี่ยมด้วย ความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่ตนจะฟ้งได้รับจากการปฏิบัติ

พุทธวิธีการสอนที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบท เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าที่พระ อรรถกถาจารย์ทั้งหลายได้รวบรวมไว้ในธรรมบท เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้ศึกษานำเอาไป ปฏิบัติและนำไปประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน พุทธวิธีการสอนในอรรถกถาธรรมบทเป็นหลักคำ สอนที่มีความสำคัญกับสังคมในปัจจุบันเป็นอย่างมาก เพราะเมื่อบุคคลได้ศึกษาหลักคำสอนที่ ปรากฏในอรรถกถาธรรมบทแล้วนำไปปฏิบัติกับตนเอง พุทธวิธีการสอนในอรรถกถาธรรม บทจะช่วยให้บุคคลเป็นผู้มี ศีล สมาธิ ปัญญา ในการครองตนและช่วยให้สังคมเกิดความราบรึ้น ร่มเย็นและสงบสุข เป็นหลักธรรมคำสอนที่อำนวยประโยชน์ให้ในปัจจุบันทันตาเห็น ประโยชน์ นั้น ได้แก่ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข คือ เป็นผู้มึฐานะมั่นคง มีชื่อเสียงเกียรติคุณได้รับการยก ย่อง โดยทั่วไป และมีความสุขตามสมควรแก่สภาพของตน ความสำคัญของพุทธวิธี คือ ได้รู้ หลักธรรมคำสอนที่เป็นหลักการพื้นฐานเพื่อการดับทุกข์ทางกายอันเป็นความทุกข์ที่เกิดขึ้นง่าย และมีอยู่มากมายในสังคมปัจจุบัน หากต้องการดับทุกข์ทางสังคมทรงสอนหลักประโยชน์เบื้องต้น คือ ศีล สมาธิ และปัญญา

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 สรุปได้ว่า การประยุกต์ใช้พุทธวิธีเป็นหลักคิดและเป็นวิธีการ แก้ปัญหานั้น เริ่มจากการตั้งมโนกรรม การมุ่งประโยชน์ในการช่วยเหลือให้เยาวชนได้รู้ผิดชอบ ชั่วดี สิ่งทีควรละ สิ่งทีควรปฏิบัติด้วยความมุ่งมั่นจริงจ้งด้วยศีลสิกขา จิตสิกขา ปัญญาสิกขา เป็นพื้นฐานของผู้ปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง โดยใช้แนวทางของอริยสัจ คือ รู้ปัญหา รู้เหตุของปัญหา รู้ว่าปัญหานั้นแก้ได้ และรู้วิธีการในการแก้ปัญหา โดยการชี้ให้เห็นคุณโทษ การให้เวลา การเข้า ประชุม หลักสามัคคีธรรม หลักเมตตา คือ คิดด้วยเมตตา พูด-ด้วยเมตตา ปฏิบัติด้วยเมตตา การสร้างสรรค์บรรยากาศที่เอื้อและรั้งให้เกิดความเชื่อมั่นศรัทธาในการทำมาดีและความซั้ว เปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่ฟ้งประสงค์ และมีหมู่แห่งกัลยาณมิตรร่วมในการทำกิจกรรมสร้างสรรค์ ประโยชน์ คือ มิมิตรที่ดี มีผู้ปกครองดี มีครูบาอาจารย์ดี ละเว้นการคบคนพาล สอนให้คบ บัณฑิต จะก่อให้เกิดความรู้ จนได้เยาวชนที่เป็นแบบในสังคมได้ ใช้หลักธรรมพุทธวิธีทั้งในระดับ การคิด การพูด การกระทำที่สุจริตและเป็นขั้นตอน เป็นการใชปัญญาและเมตตาธรรมบูรณา การกับกิจกรรมที่ดี ความแยกกายในการจัดสรร ซึ่งได้มาจากการระดมความคิด การหมั่น ประชุม การยกย่องคนดี การรั้งคุณธรรมความดี และการรักษาคุณงามความดีนั้นไว้ให้คงอยู่ กับสังคมการแก้ไขปัญหาความรุนแรงของเยาวชนในสังคม สามารถนำพุทธวิธีและการ เสริมสร้างกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่าง ๆ อาทิการทำงานแบบบูรณาการ โดยใช้หลักธรรม

ในทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการทำงาน ประสานภาคีเครือข่ายต่าง ๆ มาหนุนเสริมการทำงานด้วยการป้องกันและแก้ไขปัญหาสังคมในปัจจุบันทำให้มีสภาพแวดล้อมที่ดี เศรษฐกิจรุ่งเรือง มีคุณธรรมในการดำเนินชีวิต และ มีความสุข ความสามัคคี ความเข้มแข็งของสมาชิกทางสังคม โดยใช้หลักธรรมมาประยุกต์และเชื่อมโยงทุกฝ่ายให้มีส่วนร่วมอย่างจริงจัง และจริงใจ หลังผ่านกระบวนการแล้ว จะปรากฏว่า เยาวชนในสังคมดี พ่อแม่ดี ผู้ปกครองดี สังคมดี โรงเรียนดี จนในที่สุดสังคมจะปลอดสิ่งเสพติด ที่ไปเชื่อมโยงกันกับพุทธวิธีในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงของพระพุทธเจ้า ได้แก่ ป้องกัน ปราบปราม รักษา เร่งสร้าง โดยใช้หลักการในงานวิจัยนี้ไม่แตกต่างกัน ในขณะภาคปฏิบัติได้เพิ่มหลักเบญจศีลเบญจธรรม ปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายใน และหลักธรรมอื่น ๆ เช่น การฝึกสมาธิ ร่วมมือกันสนับสนุนส่งเสริมจนประสบความสำเร็จมีประสิทธิภาพสูง

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 สรุปได้ว่า รูปแบบและองค์ความรู้ใหม่จากพุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์อรรถกถา ได้แก่ พุทธวณะ ปุจฉา-วิสัชนา และ การใช้สื่อทันกระแสโลก

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1.1 คำสอนที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบทปรากฏเรื่องเกี่ยวกับประวัติบุคคลในสมัยพุทธกาลจำนวนมากทั้ง ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และบุคคลนอกพระพุทธศาสนาที่ภายหลังหันมานับถือ พระพุทธศาสนา อาจศึกษาเฉพาะกลุ่มบุคคลเพื่อให้เห็นลักษณะเฉพาะที่ชัดเจนมากขึ้น โดยอาจศึกษาตามแนวทางการศึกษาบันเทิงคดี

1.2 ศึกษาเปรียบเทียบการโดยการประยุกต์จากแนวคิดโครงเรื่องของบันเทิงคดี และโครงสร้างนิทานของ วลาดิเมียร์ พรอฟฟ์ ทำให้เห็นระเบียบการที่เป็นระบบ อาจนำแนวคิดนี้มาศึกษาคำสอนที่เป็นวรรณคดีพระพุทธศาสนาเรื่องอื่น ๆ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาวกที่ปรากฏในพุทธศาสนาเถรวาท

2.2 ควรศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างหลักคำสอนของพุทธศาสนาเถรวาทกับหลักคำสอนของศาสนาคริสต์

2.3 ควรศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างวิธีการปฏิบัติตามหลักคำสอนของพุทธศาสนาเถรวาทกับรูปแบบและวิธีการปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม

เอกสารอ้างอิง

Winternitz, Maurice. (1972). *A history of Indian literature*. New Delhi: Oriental Books Reprint Corp.

ฉานิศ วงศ์สุวรรณ. (2556). การศึกษาเรื่องพุทธวจนะในธรรมบทของเสฐียรพงษ์ วรรณปก. ใน *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์*. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พระครูโสภาธรรมพิทักษ์ (เสียม เงามาม). (2554). ศึกษาหลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท). ใน *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเทพดิลก (ระแบบ ฉุตญาณโณ). (2552). *ประวัติพระพุทธศาสนา*. (พิมพ์ครั้งที่ 6).

กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระมหาสำเนียง ปสาโท. (2555). “ไขความอรรถกถาธรรมบท” ใน *ตำราวิชาการรวมบทความทางวิชาการคณะโบราณคดี*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พระศรีพัชโรดม (ลักษณะ กิตติ ญาณโณ). (2560). รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ใน สังคมไทย. ใน *พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2553). *พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค 1*. (พิมพ์ครั้งที่ 21).

กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ศักดิ์ศรี แย้มนัตดา. (2543). *วรรณคดีพุทธศาสนาพากย์ไทย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2553). *พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน*. (พิมพ์ครั้งที่ 16).

กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

อาบรามส์ เอ็มเอช. (2552). *อธิบายศัพท์วรรณคดี*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.